

Paul Dobrescu

Geopolitica

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Comunicare.ro, 2008

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Strada Povernei 6, București
Tel./fax: (021) 313 58 95
E-mail: editura@comunicare.ro
www.editura.comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DOBRESCU, PAUL

Geopolitica / Paul Dobrescu. — Ed. a 2-a. — București:
Comunicare.ro, 2008

Bibliogr.

ISBN 978-973-711-109-8

32.01:913(100)

Cuprins

Noua geopolitică. Sensuri aflate în competiție / 9

- Geopolitik* a devenit *Géopolitique* / 9
- Nevoia de mari corelații și de reprezentări globale / 11
- Ecologia: „geo“ este indispensabil în orice analiză și proiecție / 13
- Reașezări tectonice după Războiul Rece / 15
- Mediul internațional este un ansamblu coerent / 17
- Geopolitică, geoeconomie, geocultură / 18
- Pluralismul noii discipline / 19
- Perenitatea grilei de lectură bipolară / 22

Delimitări conceptuale / 25

- O disciplină este istoria acelei discipline / 25
- Rudolf Kjellen – întemeietorul de drept al geopoliticii / 26
- Geografie politică, geopolitică, geostrategie / 29
- Geopolitică, geoistorie / 30
- Ion Conea – viziunea strategică asupra geopoliticii / 32
- Anton Golopenția – „cuvântul care vine dinspre sociologie“ / 33
- Condamnarea geopoliticii la inactualitate / 36
- Dogmatizarea prematură a geopoliticii / 38
- Este geopolitica o disciplină a perioadelor postbelice? / 40
- O disciplină integratoare / 40
- Hărțile mentale și traseele geopolitice / 42

Geopolitica anglo-americană / 45

- Teoria puterii maritime (Alfred T. Mahan) / 45
- Determinarea geografică a istoriei (Halford Mackinder) / 48
- Teoria țărmurilor (Nicholas Spykman) / 65
- Teoria spațiilor globale (Saul Cohen) / 68
- Teoria puterii aeriene (Alexander de Seversky) / 69
- O geostrategie pentru Eurasia (Zbigniew Brzezinski) / 70

Geopolitica germană / 73

- Friedrich Ratzel – întemeietorul de fapt al geopoliticii / 73
- Spațiul – arealul de care are nevoie un popor / 74
- Poziția – identitatea politico-geografică a statului / 77

Granița ca organ periferic / 78
Karl Haushofer – personalitatea emblematică a geopoliticii germane / 79
Haushofer și nazismul / 80
Concepția lui Haushofer despre geopolitică / 84
Împotriva unei strategii: „politica anaconda“ / 89
Teoria spațiului vital / 94
Viața politică a frontierei / 96
Pan-ideile ca hărți mentale / 98

Populația / 101

Densitatea demografică și densitatea geopolitică / 101
Câți oameni poate hrăni Pământul? / 101
Deși infirmată, logica lui Malthus supraviețuiește / 102
Caracteristici ale exploziei demografice actuale / 104
Răsturnări în distribuția populației pe glob / 105
Consecințe geopolitice ale proceselor demografice actuale / 108
„Puterea națiunilor crește și scade după cum crește și scade populația lor“ / 110
Problema fundamentală a statului este obsesia populației / 113
„Ne trebuie 20 de milioane de unguri“ / 115
Populație și securitate / 117

Europa: lecția de geopolitică a secolului XX / 119

S-a încheiat un „secol american“, dar un „mileniu european“ / 119
Unificarea Europei: de la cei șase la cei douăzeci și șapte / 122
Europa – noul pol de putere economică al lumii / 128
Euro – cea mai mare schimbare în finanțele lumii din perioada interbelică / 129
Extinderea spre est și problema graniței de est / 134
Este Europa o regiune maritimă? / 140
Reforma instituțională / 143
În fața integrării politice / 146
Riscul unei paralizii a deciziei / 148
Regiunile economice – noii actori mondiali / 151
Mediterranean revine la centralitatea sa tradițională / 155
Funcționează parteneriatul atlantic? / 159
Un eșec: absența unei strategii față de Rusia / 163
Atuuri și slăbiciuni europene / 165
Paradoxuri europene / 168
O lecție condensată de geopolitică / 171

Asia, continentul pe care trăiește peste jumătate din populația lumii / 175

Cele două Asii geografice / 175
Asiile culturale / 176
Noul model de dezvoltare asiatic / 177
Asia de Nord-Est: întâlnirea gigantilor / 179
Japonia: răsturnarea copernicană în teoria dezvoltării / 181
Statele Unite au cumpărat cam o treime din exportul nipon / 184
Drumul către performanță / 185
Relațiile cu regiunea / 187
Cleștele demografic al Japoniei / 191

Către un binom de putere chino-nipon? / 193
Reevaluarea politicii externe și de apărare / 194
Ridicarea Chinei / 196
Strategia de dezvoltare ca element geopolitic / 197
O evoluție care a indus o reșezare geopolitică / 198
China și Organizația Mondială a Comerțului / 199
Putere continentală sau maritimă? / 202
Cele trei Chine / 204
Țară mare, probleme mari / 207
Redefinirea bazelor puterii în China / 211
Cercurile de gravitație chinezești / 213
Asia de Sud-Est, eșantionul mozaicului asiatic / 217
Cooperare și integrare: modelul ASEAN / 221
„Gripa asiatică“ a amplificat influența chineză / 223
Către un Fond Monetar Asiatic / 224
O cale asiatică de cooperare regională / 225
APEC: către o comunitate economică transpacifică / 227
Asia de Sud – parte a „arcului de instabilitate“ / 229
India – contraponderea geopolitică a Chinei / 231
Cooperarea, noul nume al securității / 235

Statele Unite ale Americii și noua ordine mondială / 239

Statele Unite nu au fost niciodată așa de puternice / 239
„Statele Unite ale Americii nu ocupă teritoriile, ci doar le cumpără“ / 240
„Este la fel de sigur că noi vom controla marea, precum este că răsare soarele“ / 243
Țară maritimă sau continentală / 245
Schită pentru un tablou al Statelor Unite, astăzi / 249
Economia americană se îngrijește de inovație / 251
Istoria nu a mai cunoscut o dominație militară atât de netă / 255
Puterea culturală: putere de completare sau încoronarea puterii / 260
Unilateralism *versus* multilateralism? / 262
De la exercitarea *leadership*-ului la exercitarea puterii / 267
Un hibrid: sistemul uni-multipolar / 268
NAFTA – o regiune natural integrată / 273
Stumbling blocks vs. Building blocks / 274
Pentru SUA, NAFTA este o problemă de politică externă / 276

Poligonul rusesc / 281

Laborator al unui nou experiment istoric / 281
Prima Rusie – Rusia Kieveană / 284
A doua Rusie – Rusia Moscovită / 287
Direcțiile de expansiune ale Rusiei / 288
Mesianismul ca legitimare a expansiunii / 293
Distanțarea statului de societate / 293
Eurasiatismul / 295
„Unicitatea“ Rusiei – baza teoretică a eurasiatismului / 296
Rusia și străinătatea apropiată / 299
Ucraina – interfața europeană a Rusiei / 301
Butoiul cu pulbere al Caucazului / 303

„Balcanii Eurasiei“ / 305
Geopolitica petrolului și a conductelor / 307
Coabitare militară ruso-americană / 310
Integrarea sau dezintegrarea spațiului ex-sovietic? / 313
Rusia – o Uniune mai mică / 316
Scăderea populației – o situație absolut neliniștitoare pentru Rusia / 318
Inversarea vectorului geopolitic în Eurasia / 319
Motivațiile geopolitice ale integrării pălesc în fața celor de natură geoeconomică / 325
Federația Rusă – un fel de CSI II? / 327

Islamul – o lume în expansiune / 331

Prezența musulmană: 46 de țări și o cincime din populația globului / 331
O civilizație „de gradul doi“ / 332
Mahomed, Coranul, Islamul / 334
Ciclul arab / 336
Sfârșitul domniei „arabului pur sânge“ / 338
Un continent intermediar: Orientul Mijlociu / 339
Mari concentrări musulmane / 341
State-pivot / 344
Potențialul strategic al petrolului / 346
Vectorul creșterii demografice / 348
Renașterea islamică / 350
Moștenirea Atatürk / 352
Renașterea islamică sau Islamul politic? / 354
O triplă amenințare: politică, demografică și de civilizație / 355
Nu „ciocnirea civilizațiilor“, ci „ciocnirea intereselor“ / 356
Islamul – singura provocare la adresa relativismului cultural / 359

Globalizarea / 363

„Globalizarea nu este împlinirea unui plan american“ / 363
Un proces nou sau un fenomen ciclic? / 365
Rezultat al unor transformări tehnologice de tip seismic / 368
Multinaționalele – actorii noului val al globalizării / 369
Un proces care trebuie tratat și înțeles prin consecințe / 371
Globalizarea inaugurează o epocă de severă inegalitate / 373
Răspunderea statului primează când este vorba despre globalizare / 378
Globalizarea și redescoperirea identității culturale / 380
Comunicarea exprimă și organizează procesul de globalizare / 381
Globalizarea în sfera mediatică / 385
Revoluția informațională, globalizare, geopolitică / 388
Paradoxul abundenței / 389
Infosfera – a cincea dimensiune strategică a puterii / 392

Note / 397

Bibliografie / 419

Noua geopolitică. Sensuri aflate în competiție

Geopolitik a devenit Géopolitique

Revenirea sau relansarea unei discipline care a cunoscut, cândva, o perioadă de afirmare este mai dificilă decât nașterea unei discipline noi. Revenirea este îndeobște întâmpinată cu rezerve, mai ales în cazul unei discipline care a avut un trecut disputat, cum este geopolitica. Precauțiile mai vechi sau mai noi sunt scoase la lumină și alcătuiesc un fel de baraj psihologic foarte greu de străpuns. Noutatea care însoțește nașterea unei discipline de studiu nu mai este prezentă. Dacă nu se împotrivesc deschis, rezerva nedefinită, resimțită la tot pasul, ia forma unei rezistențe pasive care, în plan practic, se convertește într-o indecizie prelungită; nedezvăluindu-și identitatea, un asemenea tip de rezistență este foarte greu de depășit.

După o perioadă de interdicție, chiar și formală, survenită în perioada următoare celui de-al Doilea Război Mondial, ca urmare a echivalării disciplinei cu anumite teorii naziste, geopolitica a început să apară din ce în ce mai frecvent în dezbaterile publice. Geoffrey Parker¹ consideră că „reîntoarcerea geopoliticii“ a avut loc în anii '70, în SUA și Franța. Numele cu care este asociată „noua geopolitică“ sunt Henry Kissinger și Yves Lacoste. Resuscitarea dezbaterii în jurul geopoliticii îmbracă de la început un caracter paradoxal care nu poate rămâne neobservat. Termenul este readus în atenția publică în țări unde specialiștii se pronunțaseră cu severitate împotriva geopoliticii germane. Încă din perioada interbelică, discipolii lui Vidal de la Blache — Albert Demangeon, Yves-Marie Goblet, Jacques Ancel — au dezvoltat un discurs dur la adresa geopoliticii germane, calificând-o drept „pseudogeografie“, justificare pentru o „expansiune fără limite“ (J. Ancel), parte a „mașinii de război germane“ (Demangeon), „un gen de metafizică“, „o falsă știință aflată în slujba politicii“ (Goblet).

Ca o ironie, la treizeci de ani de la moartea lui Karl Haushofer și a soției sale, în ianuarie 1976 apare la Paris prima revistă de profil din perioada postbelică, editată de Yves Lacoste, profesor de geografie. Noua revistă, intitulată *Hérodote*, își propunea să analizeze dintr-o „perspectivă geografică radicală“ problemele momentului. Interesant este și subtitlul revistei, *Stratégies, géographies, idéologies*, subtitlu schimbat în 1983: *Revue de géographie et de géopolitique*. Geoffrey Parker notează: „Geopolitica s-a întors nu în țara unde s-a dezvoltat inițial, ci în cea care s-a opus, fără rezerve, disciplinei. *Geopolitik* a devenit *géopolitique*.“²

Henry Kissinger utilizează termenul pentru a sublinia diversitatea tot mai mare a lumii politice din acea perioadă și, mai ales, pentru a atrage atenția că abordarea politicii externe doar prin prisma confruntării dintre cele două superputeri ale momentului nu mai era realistă. Un capitol din cunoscuta sa lucrare *Diplomacy* este semnificativ intitulat „Politica externă ca geopolitică — diplomația triunghiulară a lui Nixon”³ și este consacrat momentului de regândire a politicii externe americane în perioada post-Vietnam.

De ce regândire? Pentru că, așa cum sublinia Kissinger, motivele unui asemenea demers veneau din trei direcții. Superioritatea nucleară a Americii se diminuase treptat, iar supremația sa economică era pusă în discuție de creșterea dinamică a Europei și a Japoniei. Ceea ce se întâmplase în Vietnam solicita revederea strategiei față de Lumea a Treia, identificarea unor soluții care să depășească oscilațiile dintre abdicare și supraextindere, dominante în acel moment. În sfârșit, în blocul comunist apăruse marea fisură dintre China și Uniunea Sovietică, ceea ce oferea Americii șanse noi de a-și construi o nouă diplomatie, o nouă flexibilitate diplomatică, în măsură să încline raportul de forțe în favoarea sa și a sistemului pe care îl întruhipa. E inutil să adăugăm că prestigiul lui Kissinger a împrumutat prestigiul noului domeniu, care avea nevoie de o recunoaștere la nivel cât mai înalt.

Aceste momente sunt importante pentru că marchează încheierea perioadei de ostracizare a disciplinei și introduc termenul în mediul academic și, apoi, în cel public. Semnificația lor trebuie căutată nu neapărat în contribuțiile celor doi autori — deși ele sunt importante —, ci în faptul esențial că operează deschiderea către spațiul public, că, practic, marchează *a doua naștere a disciplinei*. Ajunși în acest punct, se cuvine să facem două precizări.

Faptul că geopolitica a fost relansată în țări care în perioada interbelică și, apoi, în cea imediat postbelică s-au ilustrat drept cele mai proeminente adversare ale acestei discipline, cel puțin așa cum fusese ea definită în spațiul german, spune mult. Geopolitica este deci descoperită în efortul de a explica fapte și fenomene noi care nu mai puteau fi explicate cu instrumentarul teoretic existent, sau în efortul de a întemeia orientări și abordări politice diferite de cele de până atunci. Nu avem de-a face cu un demers deliberat, inițiat pentru a redescoperi și a revalorifica virtuțile geopoliticii. Acest rezultat apare, dar apare pe parcurs, ca fenomen secundar al procesului principal de căutare a unor soluții sau explicații noi. Maniera pragmatică în care este redescoperită geopolitica ilustrează mai bine decât orice faptul că această disciplină nu este, cum s-a pretins, o creație artificială și că ea are locul ei în câmpul fenomenelor sociale și politice. Neglijarea, subestimarea sau chiar abandonarea ei au un cost. Iar, mai devreme sau mai târziu, viața ne obligă să revenim asupra erorii pe cale de a se instala.

A doua precizare are în vedere o altă fațetă a aceluiași proces. Oricât de substanțiale ar fi fost discuțiile care au relansat geopolitica, deschiderile operate de ele nu ar fi rodit în plan istoric dacă nu ar fi existat anumite tendințe și preocupări în realitatea propriu-zisă care să fi confirmat și susținut spiritul lor. O succesiune de fenomene și procese din viața reală a venit să confirme respectivele abordări. Pornind de aici, numărul studiilor, al lucrărilor și chiar al revistelor consacrate geopoliticii a crescut în mod impresionant. Așa încât orice exemplificare ar fi riscantă. Nu putem să nu menționăm

că anul acesta, în Franța, a mai apărut o revistă de geopolitică.⁴ În același context, am dori să remarcăm că și reacția românească la un câmp problematic actual s-a dovedit rapidă și, de cele mai multe ori, calificată. Avem în vedere nu numai lucrările publicate pe această temă, ci și crearea unor structuri profesionale care să producă expertiză, cum ar fi Centrul de geopolitică și antropologie al Universității București⁵, al cărui mentor este Ilie Bădescu, sau Asociația de Geopolitică și Strategie, care editează și o revistă de profil.

Nevoia de mari corelații și de reprezentări globale

Unul din factorii explicativi cei mai importanți ai ascensiunii geopoliticii din ultimii ani constă în faptul că ea furnizează o *image de ansamblu a lumii*. Într-o epocă postmodernă, caracterizată prin dezechilibre, fragmentări, evenimente aparent singulare, nevoia de a avea o imagine cât de cât unitară devine imperativă — la nivelul guvernelor sau organismelor internaționale, dar și al grupurilor sociale mai mici, chiar al persoanelor particulare. Mulțimea de fapte și situații prezente în spațiul public are nevoie de „încadrare“, pretinde evaluări și judecăți — care să se sprijine pe criterii, criterii de referință reale etc. Geopolitica oferă nu numai o imagine de ansamblu a hărții politice a lumii, ci ne poate echipa cu instrumente de integrare a faptelor, a evenimentelor locale și regionale într-o viziune globală. În felul acesta, ea conferă structurilor politice sau persoanelor particulare un rol activ, un statut dinamic în a corela, lansa ipoteze, formula judecăți; ea le împrumută sentimentul tonic al evaluării proprii, al unei anumite certitudini că instrumentarul pe baza căruia au făcut judecata este obiectiv și conduce la construirea unor poziții corecte.

S-a remarcat recent⁶ că geopolitica este, în ultimă instanță, un discurs politic — exprimând evaluări și puncte de vedere partizane. Aceasta nu impietează însă asupra calității și atuului fundamental al geopoliticii, acela de a furniza imagini de ansamblu. Apelând la corelații mari, geopolitica exercită chiar un tip special de seducție, pentru că atrage atenția asupra unor lucruri care nu au fost avute în vedere până atunci, cu un grad de prospețime reală; astfel, ea reprezintă o invitație la analiză prin prisma paradigmei pe care o propune, chiar un gen de provocare de a examina fapte și evenimente în lumina noii abordări.

În același timp, geopolitica oferă o *viziune spațială* asupra evenimentelor abordate. Judecata pe care o propune apare „mai curând vizuală decât verbală, mai curând obiectivă și detașată decât subiectivă și ideologică“⁷. Astfel, ea induce nu numai opinia că se bazează pe „corelații naturale“, ci și că, procedând astfel, întemeiază judecăți obiective, emancipate de abordări partizane, de prelucrări ideologice. Întruchiparea acestei viziuni este o tablă de șah globală care pare că așază evenimente și situații, actori și fapte într-o imagine unitară, alimentată de structuri de interpretare existente înaintea masei de fapte sistematizate.

„Naturalul“ este convertit în structuri de adâncime, sugerează profunzimea, arhetipalul, care așteaptă doar faptele trecătoare pentru a le încadra, a le așeza pe marea tablă de șah a lumii. De aici decurge și un alt factor explicativ al ascensiunii

geopoliticii, și anume capacitatea de a prevedea, chiar de a prefigura harta politică a lumii de mâine. Cu alte cuvinte, geopolitica devine parte componentă a activității de descifrare a viitorului; tocmai pentru că geopolitica a ajuns să identifice structurile de adâncime și corelațiile profunde, apelul la această disciplină devine de neevitat. Aici, geopolitica apare cu totul diferită de ideologie și de tot ansamblul de conotații asociate acesteia: partizanat, interpretare subiectivă, abordare „comandată” a faptelor. Cum ideologiile au cunoscut un declin nu numai în ceea ce privește utilizarea teoretică, ci și prestigiul, geopolitica își construiește un statut de imparțialitate, de interpretare pe baza unor date și corelații naturale, deci un statut opus ideologiei. Mai mult, se sugerează implicit că, fără valorificarea achizițiilor sale în procesul de explorare a viitorului, am risca să îmbrățișăm fie viziuni partizane, fie abordări pe termen scurt, care, inevitabil, ne-ar îndepărta de cursul obiectiv al evoluției lumii.

Nevoia de sinteză este alimentată, în același timp, și de schimbarea dramatică petrecută în ecuația factorilor care generează astăzi puterea. Sursele puterii se diversifică vizibil, iar sursele noi, asociate cu știința, creația, strategia modernă de stimulare și valorificare a potențialului de dezvoltare pe care îl prezintă astăzi aceste domenii noi, inclusiv voința de a aplica rezultatele revoluției tehnologice moderne, devin din ce în ce mai importante, uneori decisive. Succesele unor țări de mărime medie și lipsite de materii prime, de sursele clasice ale puterii, reprezintă o probă de netăgăduit în această privință. Apariția unor factori noi nu înseamnă substituirea celor clasici, ci elaborarea unei sinteze care să aibă în vedere raporturile dintre factorii clasici și cei moderni ai puterii. În orice caz, tema a concentrat atenția dezbaterii teoretice. Independent de pozițiile adoptate, de sintezele operate, s-a impus concluzia potrivit căreia, chiar și într-o epocă a globalismului și a cyberspațiului, teritoriul, populația, bogățiile naturale continuă să reprezinte puncte de referință necesare. În absența acestora, viziunile globale par lipsite de realism și consistență.

Putem spune că seducția exercitată de geopolitică se explică și prin faptul că ea se focalizează pe un factor obiectiv al proceselor politice, care pare foarte ușor de înțeles și evaluat: *mediul geografic*. Toate celelalte componente ale procesului politic — contexte, raporturi de putere, lideri — sunt schimbătoare. Mediul geografic este constant și poate da senzația că ar furniza principala explicație a fenomenului politic. Influența sa a fost exagerată deoarece este constant, vizibil și pare foarte ușor de interpretat (cu toate că a trecut destul de multă vreme până când Mackinder a sesizat corelația dintre factorul geografic și anumite procese istorice repetitive).

Avem de-a face și cu un gen de comoditate, mărturisită sau nu. Fiind schimbătoare, celelalte elemente explicative sunt și mai dificil de cercetat. Fiecare moment cere o nouă evaluare și interpretare. Pentru că, de fiecare dată, numai o combinație particulară de factori și contexte poate explica satisfăcător un eveniment. Comoditatea te poate îndemna, dacă nu să reduci totul la un singur factor, măcar să-i supra-evaluezi importanța; astfel, partea de cercetare efectivă, pentru a sesiza configurația particulară a elementelor explicative, scade proporțional.

Ecologia: „geo“ este indispensabil în orice analiză și proiecție

Majoritatea autorilor care vorbesc despre geopolitică semnaleză legătura dintre revenirea geopoliticii și apariția ecologiei ca domeniu de studiu de sine stătător, axat pe impactul dezvoltării actuale asupra mediului natural. Preocupările ecologice au prilejuit o „redescoperire a Pământului“, a importanței vitale pe care o are sănătatea sa nu numai pentru securitatea națională, ci și pentru cea globală.

Din anii '70, ideea că omul ar fi stăpân al naturii este tot mai vizibil înlocuită cu cea de participant într-un mediu complex care trebuie tratat cu grijă și prudență. Degradarea mediului — preocupare din ce în ce mai insistentă a cercurilor academice și de cercetare — a început să îmbrace forma unor interogații pe care le putem întâlni și la oamenii obișnuiți. Pericolul afectării vieții omenesti prin degradarea mediului, poluare, secătuirea unor rezerve, au ajuns teme de dezbatere curentă și au conturat ideea unei lumi aflate în criză.

Nașterea ecologiei, ca domeniu de preocupări de sine stătător, este asociată cu reuniunea inițiată de către Organizația Națiunilor Unite la Stockholm, în 1972. Bucurându-se de participarea unor oameni de știință proveniți din țări diferite, a numeroși funcționari internaționali, reuniunea a semnalat pericolele poluării și degradării mediului și a recomandat măsuri de „protejare vigilentă“ a naturii. Ea sugerează, totodată, un plan de acțiune împotriva subdezvoltării, care să favorizeze un transfer semnificativ de resurse tehnice și financiare către Lumea a Treia și să creeze posibilitatea unei dezvoltări ecologice. În paralel cu conferința oficială, mii de tineri s-au adunat și au lansat ceea ce a devenit primul mare slogan în domeniul ecologiei: „Noi nu avem decât o singură planetă“. Au urmat studiile Clubului de la Roma, lucrările elaborate de către Worldwatch Institute de la Washington, care au publicat date, au furnizat interpretări de mare impact social. În acest context se înființează partidele „verzilor“ în Europa Occidentală. În forme diferite și prin intermediul unor mijloace diverse ia naștere o „conștiință planetară“ care pornește de la câteva constatări suges-tive: dezvoltarea modernă se fundamentează pe exploatarea fără precedent a naturii; evoluția omenirii din ultimele decenii a prilejuit distrugerea masivă a resurselor naturale, degradarea solului, dispariția unor specii animale și vegetale, consumarea frenetică a combustibililor. Toate acestea au condus la degradarea iremediabilă a mediului, la poluarea atmosferei, chiar la schimbări climatice globale. Dacă va continua, un asemenea model de dezvoltare bazat pe risipă, pe consumul inegal al resurselor, poate conduce la o sinucidere colectivă.

Fundamental pentru promovarea unei atitudini raționale și cuprinzătoare în domeniul mediului este să depășim viziunea, încă puternică, potrivit căreia Pământul este o „colecție de resurse“ și să ne considerăm noi înșine ca parte a unui tot natural, cu legile, corelațiile și echilibrele lui. Faptul că societatea umană are o esență diferită nu înseamnă că ea trebuie desprinsă de baza ei naturală de existență și cu atât mai puțin contrapusă acesteia. Existența în perspectivă a societății umane începe să fie din ce în ce mai mult periclitată de perturbările, dereglările și procesele degenerative care au loc în natură. Ceea ce solicită din partea societății o altă abordare, care, în esența ei, trebuie să reintegreze viața socială ansamblului natural căruia îi aparține și